

KARŞILAŞTIRMALI DİLBİLGİSİ DERSLERİNİN ÇEVİRİ DERSLERİNE ETKİSİ ÜZERİNE

Öğr.Gör.Havva Berna Güler
Dokuz Eylül Üniversitesi
Buca Eğitim Fakültesi
İngiliz Dili Eğitimi A.B.D.

ÖZET

Yabancı Diller Eğitimi Bölümlerinin müfredatında yer alan Karşılaştırmalı Dilbilgisi derslerinin içeriği, aynı bölümlerin müfredatındaki çeviri derslerine çok önemli bir katkı ve destek sağlamaktadır. Bu çalışmada, Karşılaştırmalı Dilbilgisi derslerinde yer alan konuların Çeviri derslerine yaptığı olumlu etki, bazı örnekler üzerinde gösterilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

The Comparative Linguistics courses which take place in the curricula of the departments of foreign language education provide an important support for and contribution to the translation courses that are found in the same curricula. In this study, we have tried to show the positive effect of the comparative linguistics syllabus on translation courses.

Key Words: False Cognates; Premodification; Postmodification; Discontinuous Modification, Noun Cases, Pseudo Subject.

Anahtar Kelimeler: Sahte Benzerler; Öncül Niteleme; Ardıl Niteleme; Kesintili Niteleme; İsmi Halleri; Sözde Özne.

Diller, dış gerçekliği kategorize etme tarzları ve bunu dilbilgisi kuralları içinde ifade ediş biçimleri açısından 'unique' yani, tek (benzersiz) oldukları için gerek sözcük gerekse sözdizin düzeyinde birebir çeviriden söz etmek olası değildir. Çeviri yaparken ana amacın kaynak dildeki bir metnin içerdiği bilgilere söz konusu dili bilmeyenlerin ulaşmasını sağlamak olduğunu düşünürsek, yapılması gereken, bu bilgilerin erek dilde en anlaşılır şekilde ifade edilmesi olacaktır. Kadınlar hakkında haksız ve acımasız bir söylem içerse de, doğru çeviriyi anlatmak için kullanılan çok klişeleşmiş ama bir o kadar da doğru olan "Çeviri kadın gibidir sadık olursa güzel olmaz; güzel olursa sadık değildir." düşüncesi, doğru bir saptama gibi görünmektedir.

Özellikle İngilizce ve Türkçe gibi hem ait oldukları dil ailesi hem de kelime türetme süreçleri yönünden sınıflandırıldıklarında birbiriyle taban tabana zıt gruplarda buldukları görülen iki dil söz konusu olduğunda durum daha da zorlaşmaktadır. Bu bağlamda temel konusu ana dil ile erek dil arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymak olan karşılaştırmalı dilbilgisi derslerinin çeviri açısından taşıdığı önem kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Karşılaştırmalı Dilbilgisi derslerinde ele alınan konulardan biri, Karşılaştırmalı Dilbilim araştırmalarının iki dil arasındaki yapısal farka ilişkin olarak ulaştığı bulgulardır. Bir diğer konu ise, bu verilerden yararlanılarak hataların analizinin yapılmasıdır. Yabancı dilde yaptığı bir hatanın nedeni konusunda bilgilenen öğrenci, sadece doğru olan yapıyı öğrenmekle kalmamakta, gelecekte yapması ihtimal dahilinde olanlar için de bilinçlenmektedir. Çünkü karşılaştırmalı dilbilgisi dersleri öğrencinin o zamana kadar ayrı ayrı derslerin çerçevesi içinde edindiği bilgileri belli başlıklar altında ve sistemli bir şekilde bütünleştirmesine yardımcı olmaktadır.

Bu noktadan hareket edilerek yapılan çok yüzeysel bir tarama bile iki dil arasındaki farklılıkların benzerliklerden fazla olduğunu gösterecektir. Örneğin, basit Türkçe tümcelerdeki öge sıralaması, özne-tümleç-fiil iken (Ali kapıyı açtı.) İngilizcede bu sıralama özne-fiil-tümleç şeklindedir (Ali opened the door.). Dilimizde ismin halleri kullanılarak ifade edilen bazı kavramlar, İngilizcede ilgeçler veya artikellerle anlatılmaktadır. "Tabağı kırdım" cümlesinin erek dildeki karşılığı "I broke the plate" cümlesidir. Burada, ismin -i halini karşılayan öge Türkçede karşılığı olmayan "the" sözcüğüdür. Yani nesneyi belirtili kılan Türkçede ismin hallerinden biri iken , erek dilde bu anlam bir artikel kullanımıyla oluşur. Türkçede, nesne belirtisiz ise, yalın halde bulunur. "Tabak kırdım." yada "Bir tabak kırdım." Bu cümlelerin İngilizce karşılığı, "I broke a plate" dir, ve belirsizliği getiren belirtisiz artikel "a" dır.

"The" (belirtili artikel) kullanımında bir başka nokta üzerinde duralım: "Zenginler fakirlere yardım etmeli" cümlesinde "Zenginler" ve "fakirler" sözcükleri yapı olarak çoğul durumdadır. Olaya

yapısal yönden değil de anlam yönünden bakıldığında anlatılmak istenenin çoğulluk kavramı olmadığı, belli bir özelliğe sahip olan (zenginlik, fakirlik) bir grup insanın kastedildiği anlaşılır. Yapının erek dildeki karşılığı $[-S^{pl}]$, yani, çoğul yapan $[-S]$ biçimbirimidir. Karşılaştırmalı dilbilim üzerinde çalışmamış bir öğrenci, bu sözcükleri *riches, *poors olarak çevirme eğilimini gösterecektir. Oysa bu kavram İngilizcede çoğu ekiyle aktarılmaz. Tümcenin İngilizce kuruluşu "The rich should help the poor" olur. Yani bu bağlamda Türkçe'deki çoğul ekini karşılayan yapı İngilizce çoğul eki değildir. Bu kavram, rich ve poor sözcüklerinin önüne "the" getirilerek oluşturulur.

Örneklerimize yine ismin hallerine ilişkin bir örnekle devam edelim. İsmi "-e" hali, yönelme yada neden bildirir. "Çocuğa palto aldım" tümcesinde "çocuğa" sözcüğü, "-e" halindedir ve neden bildirmektedir. Bu cümlenin İngilizceye çevirisi "I bought a coat for the boy" iken, Türkçede yine ismin -e haliyle oluşturulan "Okula gittim" tümcesinin çevirisi "I went to school" dur. Bir başka deyişle, Türkçe tek bir biçimbirimle iki anlamı da karşılarken, İngilizce, iki ayrı anlam için iki ayrı biçimbirim kullanmaktadır.

Sözdizinsel açıdan önemli bir fark da İngilizcede nitelenin öncül, ardıl veya kesintili olabilmesi, Türkçede ise sadece öncül nitelene bulunmasıdır. Yani bir Türkçe tamlamada tamlayan daima tamlanandan önce gelmektedir. Ardıl nitelene yönünden bu durumun tek istisnası "O ezanlar ki şahadetleri dinin temeli" türündeki tümcelerde gördüğümüz ödünç bir yapıdır. Eğer bu yapıyı kullanmaz isek, bu öbeği "Şahadetleri dinin temeli olan ezanlar" olarak düşünmemiz gerekecektir. Oysa ardıl nitelene İngilizcede çok sık kullanılır "The girl who is at the corner is my sister." tümcesindeki altı çizili yan tümce, Türkçe söz dizinine göre "girl" yani "kız" isminin önüne gelmek zorundadır: "Köşedeki kız benim kızkardeşimdir." Aynı durum kesintili nitelene için de söz konusudur. Örneğin, sıfatları nitelirken kullanılan "as+sıfat+as" kalıbıyla oluşturulmuş "she is as tall as her mother" tümcesinde nitelenmekte olan "tall" [uzun(boyulu)] sıfatı ortada kıyaslamayı sağlayan (asas) edatı bu sıfatın iki yanındadır. Bu tümcenin Türkçesi olan "O annesi kadar uzun boyludur" tümcesinde ise kıyaslama nitelenen sıfattan önce gelir.

Diğer bir sorun ise erek dilde etken yapı ve geçişli fiille kullanılan bazı öznelerin Türkçe'de aynı yapıyla -gramer açısından bir sakınca olmamakla birlikte- kullanılmamasıdır. Daha doğrusu, bu yapı kullanılarak çevrildiğinde, tümce çeviri kokar." "This chapter has focused on evaluation for improvement" tümcesini ele alalım. Tümcenin fiili geçişli bir fiil (to focus) ve öznesi "this chapter" (bu bölüm) ad öbeğidir. Bölüm sözcüğü bir nesnenin adıdır, yani cansız (inanimate)dır. Türkçe'nin dil mantığı bu tür tümleçlerde "Bu bölüm iyileştirmenin (sağlanmasında) değerlendirme (ögesini) vurgulamıştır" yada "Bu bölüm iyileştirme (çalışmalarında) (bir unsur olarak) değerlendirmeyi ele almıştır" gibi aktif bir yapıyı değil, "Bu bölümde iyileştirme (çalışmalarının)(bir ögesi olarak) değerlendirme konusu vurgulanmıştır" gibi edilgen bir yapıyı gerektirir. Daha önce de söz edildiği gibi Türkçe'nin bu kavramı anlatma şekli budur. Yani, belli bir konu bu bölümde ele alınmıştır ama konuyu ele alan bu bölüm değildir. Farklılığı yaratan sadece cansız (inanimate) özne midir? Hayır. Geçişsiz bir fiil olan "begin" (başlamak) ile birlikte kullanılmış bir cansız özneyi düşünürsek "The chapter begins with a definition of quality..." tümcesini rahatlıkla "Bu bölüm niteliğin bir tanımı ile başlar..." şeklinde, etken yapı kullanarak çevirebildiğimizi görürüz.

Sözcük düzeyindeki önemli sorun alanlarından biri de ödünç sözcüklerdir. Dilimize ne yazık ki, yoğun bir yabancı sözcük girişi vardır. Küçük telaffuz ve yazı değişiklikleriyle kullandığımız bu sözcükler, aktarım sırasında zaman zaman anlam değişikliklerine uğramaktadır. Dilimize "spiker" olarak giren "speaker" sözcüğü İngilizce'de konuşmacı demektir. Örneğin bir konferansta konuşma yapan kişi "speaker"dır. Sözcüğün Türkçe'de kazandığı anlam ise televizyon ya da radyoda haber sunan kişidir. Yazım ve telaffuz benzerliği etkisi altında kalınarak, kelime özellikle Türkçe-İngilizce çevirilerde bu anlam doğrultusunda kullanılmaktadır. Oysa bu kavram için kullanılan İngilizce sözcük "announcer" sözcüğüdür.

Benzer bir durum "meeting/miting" içinde geçerlidir. "Meeting" sözcüğü kaynak dilde herhangi bir toplantıyı ifade eder. "miting" ise mutlaka binlerin onbinlerin bir araya geldiği sosyal bir olaydır. Sahte benzerler (false cognates) olarak adlandırdığımız bu olgunun da üzerinde dikkatle durulması gerekir.

Değinilen bu noktalarla bağlantılı olarak yapılan birkaç uygulamanın konuyu daha da açıklığa kavuşturacağı düşüncesiyle hazırlanmış örneklerle devam etmek istiyorum. Tümceler, John D. Wilson'un Appraising Teaching Quality adlı kitabından alınmıştır.

"Having issued advice to teacher training institutions and LEAs on selecting teachers and appointing head teachers the Government, in England and Wales, has now given itself powers to introduce appraisal schemes for all teachers" (p.91)

Sahte benzerler (false cognates) hakkında bilgisi olmayan bir öğrenci, kavramı birebir karşıladığını düşünerek "institute" yerine "enstitü" sözcüğünü kullanacaktır. Oysa Türkçe'de "eğitim enstitüsü" şu anda varolmayan ve eğitim fakültelerinin kurulması öncesinde öğretmen yetiştiren kurumları karşılayan bir sözcüktür ve kullanılması yanlış anlamalara neden olabilir. Şu anda sistemimizde olmasına karşın fakülte sözcüğü de seçilmemiştir çünkü kaynak metinde bu noktaya ilişkin açık bir veri yoktur; dolayısıyla, öğretmen yetiştirmekle yükümlü her türlü kuruluşu karşılayabilecek olan "kurum" sözcüğü kullanılmalıdır.

Aynı cümlede "now" (şimdi) sözcüğünün varlığı şu anda belli bir şekilde işletilen bir sürece işaret etmektedir. Bu sürecin eskiden nasıl işlediği "eskiden" veya "daha önce" gibi bir zaman belirteci kullanılmadan, bu anlamı verecek bir yapıyla sağlanmıştır. Tümcenin "Having issued head teachers" bölümü bu anlamı taşımaktadır. Türkçe çeviride bu kavram "eskiden" "daha önce" ya da "önceleri" sözcükleriyle verilebilir. "Has now given itself powers" için birebir çeviri ürünü olan "şimdi kendisine güç vermiştir" karşılığı hiç uygun değildir.; "şimdi (artık) kendisini yetkili kılmıştır." amaca daha uygundur. Tümcede geçen LEA "local education authorities" "yöresel eğitim yetkilileri" sözcüklerinin ilk harflerinden oluşmuştur ve kabaca il/ilçe müdürlüklerinin görevini üstlenen birimleri kapsar. Bu verilerin ışığında Türkçe tümce kolaylıkla oluşturulacaktır:

"(Daha önceki uygulamada) , öğretmen yetiştiren kurumlara ve yerel eğitim yetkililerine öğretmen seçimi ve müdür tayini konusunda öğütler veren hükümet, şimdi, İngiltere ve Galler'de tüm öğretmenler için değerlendirme programları hazırlamak üzere kendini yetkili kılmıştır."

Aşağıdaki cümleyi ek alalım:

"This chapter reviews approaches to appraising quality at the point of selection for initial teacher training, for tenure at the end of the probationary period, and for selection for promotion to the post of head teacher." (p.91)

Bu tümcede dikkat edilmesi gereken iki nokta var; özne görevindeki ad öbeği (this chapter) cansız (inanimate) bir ad olduğu ve geçişli bir fiille kullanıldığı için Türkçe'ye çevirirken "Bu bölümde incelenmektedir." şeklinde yani edilgen yapı kullanılarak aktarılmalıdır. Ayrıca, dilimizde bir başka kavramı ifade etmek üzere kullanılan "promotion" (promosyon) sözcüğü de dikkat gerektirmektedir. İngilizce tümcenin bağlamı içinde "terfi" ya da "yükselme" anlamına gelen bu sahte benzer (false cognate) bu konuda bilgisi olmayan öğrenciler tarafından Türkçe'deki anlamıyla çevrilecektir (ve çevrilmektedir).

Şu cümlede ise karşımıza daha farklı bir yapı çıkıyor:

"But it is inconceivable that improvements in quality will come about unless rational, principled systems of assessment are introduced in which criteria of competence are identified and 'good' evidence is collected in public, open situations on the extent to which candidates and staff display these." (p.91)

Bu cümlede "it" sözcüğü sözde öznedir (pseudo subject). Ayrık tümce (cleft sentence) olarak adlandırdığımız bu yapıyı çevirmeden önce Türkçe söz dizinine daha yakın hale getirmek, yani "is inconceivable" (inanılmazdır) sözcüğünü tümcenin sonuna koyarak ayrık tümce yapısından kurtulmak aktarımı kolaylaştıracaktır:

"(The fact) that improvements in quality will come about unless rational, principled systems of assessment in which..... is inconceivable"

Bir yanlış anlamayı önlemek için şu noktaya değinmek gerekmektedir. Doğaldır ki yukarıdaki tümce gramer açısından doğru olmakla birlikte biçim yönünden kulağa hoş gelmez ve asıl tümcede sözde

özne kullanılmasının nedeni de bunu önlemektir. Vurgulamak istediğimiz nokta, cümle yapıları arasındaki fark konusunda karşılaştırmalı Türkçe-İngilizce Dilbilgisi dersleri yoluyla bilinçlenmiş olan öğrencinin bu mantığı yürüterek tümceyi daha kolay kavrayabileceği ve erek dile aktarabileceği düşüncesidir.

Şimdi iki dil arasındaki önemli bir farkı yani nitelemeyi ele alalım. Daha önce de değinildiği gibi Türkçe’de sadece öncül niteleme (pre-modification) olmasına karşın İngilizce’de hem öncül niteleme, hem kesintili niteleme (discontinuous modification) hem de ardıl niteleme (post modification) vardır. Aşağıdaki cümleyle bu açıdan bakalım:

“Selection is significant for the public standing of the profession, for the base line it provides on candidates current level of development, and training needs, and for the opportunities it offers for professional partnership.” (p.92)

Bu tümcedeki “.....(that) it offers for.....partnership” yantümcesi “opportunities” (fırsatlar) sözcüğünün ardıl niteleyicisidir. Bu yantümce yani, “mesleki işbirliği açısından sunduğu” yan tümcesi Türkçe çeviride “fırsatlar” sözcüğünün öncül niteleyicisi olacaktır. Özellikle ana tümcenin öznesi ile yantümceciğin öznesinin farklı ve dolayısıyla relative pronoun (ilgi zamiri) kullanımının isteğe bağlı olduğu tümcelerde iki dil arasındaki niteleme farkını bilmek çeviriyi kolaylaştıracak bir etkidir.

Benzer bir durum aşağıdaki tümce de görülmektedir:

“This chapter began by contrasting the management responsibilities government was laying on head teachers with observational evidence.....” (p.43) . “.....(that) the government was laying on headteachers.....” (hükümetin müdürlere yüklediği.....) yantümcesi erek dile “management responsibilities” (yönetmelik sorumluluklar) ‘ın öncül niteleyicisi olarak aktarılacaktır.

Bu örneklerde kaynak dil ve erek dil arasındaki farkların çeviri süreci sırasında yaratabileceği sorunlar ve bu sorunlara karşılaştırmalı dilbilgisi dersleri yoluyla getirilebilecek çözümler üzerinde durulmuştur. Her iki dili de tüm özellikleriyle ve daha da önemlisi farklarıyla bilen öğrenci çeviriye çok daha bilinçli yaklaşacak ve “çeviri kokmayan” çeviriler yapacaktır.

KAYNAKLAR

Aksan D. 1980 Her Yönüyle Ana Cizgileriyle Dilbilim.C.3 Ankara

Newmark, Peter. 1988 A Textbook Translation. Singapore: Prentice Hall

Sebüktekin, H. 1971 Turkish-English Contractive Analysis

Stageberg, Norman G. 1977 An Introductory English Grammar, New York

Tosun C. 1983 Anadiliyle Amaç Dilin İlişkileri Ve Etkileşim Alanları Üzerine, Türk Dili, S.220-226

Wilson, John D. 1988 Appraising Teaching Quality, London: Hadder and Stoughton